

İNGİLİS DİLİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ DÜZGÜN TƏLƏFFÜZÜN VACİBLİYİ

N.X. Yarıyeva^{1a}, N.İ. Sultanzadə^{1b}¹Azərbaycan İdman Akademiyası^a narmin.jafarzada@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-2093-3995^b narmin.sultanzada@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-0945-9022**Nəşr tarixi**

Qəbul edilib: 3 iyul 2024

Dərc olunub: 26 sentyabr 2024

© 2022 ADBTİA Bütün hüquqlar qorunur

Annotasiya. Yaxşı ünsiyyət bacarıqlarına malik olan şagirdlər digər sahələrdə səhvlərə yol versələr də, başa düşüləcəklər, tələffüzü pis olan tələbələr isə qrammatikalari mükəmməl olsa belə, başa düşülməyəcəklər. Tələffüzü pis olan tələbələr özlərini tənha hiss edir, işdə çətinlik çəkir, ingilis dilində danışmaqdan qaçır, əlavə təhsil imkanları məhduddur. Sözüün səsi fərqlidirsə, bu, dinləyicini başqa mənalara gətirib çıxara bilər və bu baş verərsə, bunun düzgün ünsiyyət olmadığı çox açıqdır. Hər kəs insanları ünsiyyət qurduqlarına görə mühakimə edir və beləliklə, zəif tələffüz edən öyrənənlər təhsilsiz, tələffüzdə məlumatsız və ya bacarıqsız kimi qiymətləndirilə bilər. Beləliklə, tələbələrin tələffüz haqqında bilikləri olmalıdır. Bir çox öyrənənlər tələffüzü ingilis dilinin çətin bir cəhəti hesab edirlər. Buna görə də, sinifdə bir növ təlimat və təcrübə olmalıdır. Tələffüz sözlərin danışq tərzinə aiddir. Tələffüz qabiliyyəti ilə hər kəs ingilis dilində danışarkən sözləri düzgün tələffüz edə biləcək və ingilis dilində danışmaq üçün özünə inam qazanacaq. Düzgün tələffüz, nəzərdə tutulan mesajın asanlıqla ötürülməsi üçün dil səslərinin təkrar istehsalı kimi müəyyən edilə bilər. Tələffüzün dəqiq mənası sözün necə tələffüz edildiyidir. Tələffüzdə dəyişiklik etsək, məna da dəyişəcək. Bu məqalə tələffüzün əhəmiyyətini təhlil edir, ingilis dilində tələffüz və ünsiyyəti müzakirə edir.

Açar sözlər: *tələffüz, ünsiyyət, nitq bacarıqları, yanaşma, stress, vurğu, heca.*

Tələffüz ikinci dildə şifahi nitq bacarıqlarının öyrənilməsinin mühüm tərkib hissəsi

dir. Bununla belə, onun böyüklər üçün ingilis dili proqramlarında oynadığı rol dəyişir və ona sərf olunan vaxt və səy böyük dərəcədə dil müəllimindən asılıdır. Bu o deməkdir ki, o, müntəzəm sinif fəaliyyətinin və ya tələbənin öz işinin bir hissəsini təşkil edə bilər və ya əksinə ola bilər. Bununla belə, tələbələr tez-tez tələffüzü onlar üçün çox vacib və prioritet hesab edirlər. Dil tədqiqatçıları tərəfindən aparılan tədqiqatlar vurğulayır ki, böyüklər üçün ESL proqramlarında müəllimlər tələbələrinin tələffüzü öyrənmə ehtiyaclarını ödəməkdə bəzi çətinliklərlə üzləşirlər və bir çox dil müəllimlərinin tələffüzlə məşğul olmaqdan qaçmağa meyllidirlər, çünki bu sahədə inam, bacarıq və biliyə malik deyillər. Bununla yanaşı, bəzi tədqiqatlar göstərmişdir ki, kurikulumların, metodologiyanın və müvafiq materialların olmaması bu sahədə tədris və təlimin qeyri-adekvatlığına səbəb olmuşdur.

Tədqiqatlarda tələffüzün öyrədilməsi üsullarına diqqət yetirməyimizin səbəbi odur ki, müasir tələffüzü öyrətmək üsullarından dil müəllimləri xarici dil dərslərində istifadə etmirlər. Xüsusilə danışq dərslərində dil müəllimləri ingilis dilinin tələffüzünün seqmental və supraseqmental aspektləri ilə bağlı şagirdlərə lazımi fonetik və ya fonoloji biliklər vermirlər ki, bu da çox təəssüf ki, şagirdlərin daşlaşmış tələffüz səhvlərini aradan qaldıra bilməməsinə, yüksək səviyyəyə çatmasına səbəb olur. İngilis dilində tələffüzün həm seqmental, həm də supraseqmental xüsusiyyətləri ilə bağlı tələffüz, həm dəqiqlik, həm də rəvanlıq baxımından şifahi bacarıqları təkmilləşdirmək, dinləməni başa düşməyi təkmilləşdirmək, özünə inam və müstəqilliyi inkişaf etdirməyə sövq edir. Bir çox aparılan araşdırma dil müəllimləri tərəfindən ənənəvi və ya müasir üslubda üstünlük verilən tələffüzü öyrətmək üsullarını tapmaq məqsədi daşıyır. O, dünyada tələffü-

zün tədrisinin tarixini və tendensiyalarını ümumiləşdirir, tələffüzü öyrətməyin ənənəvi, eləcə də müasir üsullarını sadalayır və dil müəllimlərinin tələbələrinə tələffüzü öyrətmək üçün ən çox hansı üç texnikadan istifadə etməyi üstün tutduqlarını öyrənməyə çalışır. Bundan əlavə, təhsildə tələffüz kursu keçmək və ən çox seçilən tələffüz öyrətmə texnikası arasında əlaqənin olub-olmadığını araşdırır. [2, s. 68-71]

Tələffüz təlimatının üç əsas yanaşması var ki, bunlar intuitiv-imitativ yanaşma, analitik-linqvistik yanaşma və integrativ yanaşmadır. Bu yanaşmalar ənənəvi metodları müasir texnika ilə birləşdirir. İntuitiv-imitativ yanaşmada tələbənin hədəf dilin ritm və səslərini dinləmək və təqlid etmək bacarığının heç bir açıq məlumatın müdaxiləsi olmadan məqbul tələffüz həddinin inkişafına səbəb olacağı güman edilir. Dil laboratoriyasının və audio-linqval metodun ixtirası 1960-cı, 1970-ci illərdə və 1980-ci illərə qədər bu yanaşmanın dəstəklənməsinə kömək etdi. Həqiqətən də, bir çox müasir ikinci dil təcrübəsi tərəfdarları hələ də bu fikirdədir; lakin onların inanclarının hər hansı əsaslı olub-olmadığını aydınlaşdırmaq üçün araşdırmaya ehtiyac var. Analitik-linqvistik yanaşmada dilin mənimsənilməsində tələffüz pedaqogikasının açıq müdaxiləsinin önəmi vurğulanır. Əsrin ikinci yarısından fonetika və fonologiya sahələrindəki inkişaflardan istifadə edilir və tez-tez dil sinfində istifadə üçün müraciət edilir. Fonemik diaqram, artikulyar təsvirlər, prosodiyanın forma və funksiyasının izahı və minimal cüt məşqlər və ritmik mahınlar kimi praktiki məşğələlər kimi pedaqoji vasitələr vurğu modifikasiyasının açıq proqramının əsasını təşkil edir. Analitik-linqvistik yanaşma öyrənicini hədəf dilin səsləri və ritmləri haqqında məlumatlandırır və onlara diqqət yetirir. O, intuitiv-imitativ yanaşmanı əvəz etmək əvəzinə onu tamamlamaq üçün hazırlanmışdır [3, s. 92-95].

Mövcud integrativ yanaşmada tələffüz təcrid olunmuş məşq və təcrübə alt-bacarığı deyil, ünsiyyətin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi qəbul edilir. Tələffüz mənalı tapşırıq əsasında fəaliyyətlər çərçivəsində tətbiq olunur. Şagirdlər tələffüzü öyrənməyi asanlaşdırmaq üçün tələffüz fokuslu dinləmə fəaliyyətlərindən istifa

də edirlər. Stress, ritm və intonasiya suprasegmentallarına daha çox diqqət fonem və söz səviyyəsindən kənarında geniş diskursda tətbiq olunur. Tələffüz öyrənmələrin xüsusi ehtiyaclarını ödəmək üçün öyrədilir. İki fokuslu şifahi ünsiyyət proqramı mövcuddur ki, burada mikro səviyyəli təlimat seqmentlər və suprasegmentalların praktikasi vasitəsilə linqvistik (yəni, fonetik-fonoloji) səriştəyə diqqət yetirir və makro səviyyə daha qlobal ünsiyyət elementlərinə diqqət yetirir.

Tələffüzü öyrənmək üçün üç əsas müasir yanaşma olsa da, ingilis dilində tələffüzün öyrənilməsi uzun müddətdir ki, tədqiqat mövzudur. Araşdırmalarda dilin öyrədilməsi başlandıqdan bəri bir neçə tələffüz öyrətmə yanaşmasını nümunə göstərmişdir.

Ənənəvi olaraq, dil müəllimləri fonetik əlifbadan və transkripsiya praktikasi, diaqnostik keçidlər, artikulyasiya sistemlərinin ətraflı təsviri, tanınma/ayrı-seçkilik tapşırıqları, inkişafa uyğunlaşdırma məşqləri, fokuslanmış istehsal tapşırıqları (məsələn, minimal cütləşdirilmiş təlimlər, kontekstli təlimlər) kimi fəaliyyətlərdən istifadə etmişlər. cümlə məşqi, qısa keçidləri və ya dialoqları oxumaq, ucadan oxumaq, dil oyunları (məsələn, Bingo). Digər dəbdə olan üsullar dinləmək və təqlid etmək, əyani vasitələr, affiksasiya ilə bağlı saıtlərin yerdəyişməsi və stressin dəyişməsi praktikasi və şagirdin istehsalının qeydləridir. Bütün bu üsullar müəllimlərin tələbələrinin hər bir səsi öyrənməsinə və sonra onları real nitqdə tətbiq etməsinə əsaslanır. Bəzi tələbələr bu üsullardan faydalanır; lakin başqaları başqa dilin tələffüzünü onlardan asanlıqla öyrənmirlər. Bu səbəbdən ingilis dilinin tələffüzünün öyrənilməsini tamamlamaq üçün yeni texnikalar hazırlanır. İngilis dilinin tələffüzünün öyrədilməsi və öyrənilməsində yeni istiqamətlər dramaturgiya, psixologiya və nitq patologiyası kimi digər sahələrdən gəldi. Tədqiqatda vurğulanan üsullar səlis danışıq qabiliyyətini artıran fəaliyyətlərdən, eləcə də dəqiqliyə yönəlmiş məşqlərdən, öyrənmənin multisensor rejimlərinə müraciətlərdən, orijinal materialların uyğunlaşdırılmasından və tələffüzün tədrisində tədris texnologiyasından istifadədən ibarətdir. Bu gün təhsildə istifadə olunan müxtəlif müasir texnologiya

avadanlıqları və tətbiqləri mövcuddur. Bunlara kompüterlər, rəqəmsal kameralar, skanerlər, LCD panellər və ya proyektorlar, distant təhsil/videokonfrans sistemləri, söz emal, verilənlər bazası, elektron cədvəllər, rəsm/qrafika proqramları, veb saytların hazırlanması, elektron arayışlar, müzakirə qrupları/siyahı serverləri, təlimat proqramları, dərslər, məşğələlər və təcrübə), təqdimat proqramı, hipermedia, e-poçt, internet, köməkçi texnologiyalar və texnologiyanın inteqrasiyası üçün təlimat metodları daxildir. Bu texnoloji avadanlıq tətbiqləri arasında insanlara dil öyrənməyə kömək etmək üçün təlimat proqramlarından (dərslər məşğələləri və təcrübə) adətən istifadə olunur [2, s. 121-125].

Nəticələr göstərdi ki, dil müəllimləri şagirdlərinə tələffüzü öyrətmək üçün imla, uca-dan oxu və dialoq kimi ənənəvi sinif texnikalarından istifadə etməyə üstünlük verirlər. Bununla belə, onlar kompüterlər, tədris proqramları və internet kimi müasir texnikalardan istifadə etmək istəməzlər. Bu məqamda vurğulamaq lazımdır ki, müəllimlər bazada mövcud olan bəzi kompüter əsaslı tələffüz tədris proqramlarından istifadə etməyə həvəsləndirilməlidirlər. Bundan əlavə, dil müəllimləri tələffüz öyrətmə bacarıqlarını təkmilləşdirmək və dil sinfinə müxtəliflik gətirmək üçün İnternetdən istifadə etməyə həvəsləndirilməlidirlər. Bu məqamda dil müəllimləri müəllim hazırlığı proqramları vasitəsilə İnternetdəki mövcud tələffüz tədrisi saytları haqqında məlumatlandırıla bilər ki, bu da onların müvafiq tələffüz tədris saytlarının seçilməsi üçün məlumatlılığını artırır. Araşdırmada həmçinin aşkar edilmişdir ki, BA təhsilində tələffüz kursu keçməklə və ən çox seçilən üç tələffüz öyrətmə texnikası arasında heç bir əlaqə yoxdur. Bu nəticə o demək deyil ki, tələffüz kursu keçmək dil müəllimlərinin tələffüzü öyrətmə üsullarını seçməsinə heç bir təsir göstərmir; lakin bu mənada mümkün səbəb müəllimlərin şagirdlərinə tələffüzü onlara öyrədildiyi kimi öyrətmələri ola bilər. Bu o deməkdir ki, onlar ənənəvi olaraq yuxarıda qeyd olunan üsullarla təlimatlandırılıblar, ona görə də onlar eyni texnikaları həyata keçirməyə üstünlük verirlər.

İngilis dili və ədəbiyyatı fakültəsinin tələbələri arasında sözlərin yanlış tələffüzü daha çox fonologiya və hecalarda vurğunun səhv istifadəsi ilə bağlıdır. Sözlərin səhv tələffüz edildiyi, yəni düzgün vurğunun saxlandığı, lakin fərqli səslərin səhv tələffüz edildiyi hallar var. Şübhəsiz ki, tələbələrin bir kateqoriyası var ki, o, sözlərin düzgün tələffüzündən xəbərsizdir, digər kateqoriya tələbələr isə ingilis fonologiyasının bu mühüm xüsusiyyətlərinə diqqət yetirmirlər [4, s. 44-47].

Buna görə də tələbələrin fonologiya ilə bağlı buraxdıqları səhvləri üç böyük qrupa bölmək olar və bunlar aşağıdakılardır: yanlış vurğu, sözlərin yanlış tələffüzü və yanlış vurğu və yanlış tələffüz.

İngilis dili və ədəbiyyatı fakültəsinin tələbələri səhv tələffüz etdiklərini bilsələr də, bəzən səhv istifadə probleminin nə yerdə olduğunu görməyə ciddi cəhd göstərmirlər. İngilis dili və ədəbiyyatı fakültəsinin bəzi tələbələri öz doğma dili ləhcəsində fərqli tələffüz etdiklərinə görə səhv tələffüz etdiklərinin fərqi deyillər. Nadir hallarda tələbələrin ana dilində ingilis dili ilə müqayisədə səslərin olmaması səbəbindən sözlər səhv tələffüz olunur. Qısa və uzun müxtəlif sözlərin sözlərdə yanlış vurğunun istifadəsi səbəbindən səhv tələffüz edildiyi aşkar edilir ki, bu da yalnız sözlərin uzunluğundan və mürəkkəbliyindən asılı ola bilər [5, s. 32].

Səhv tələffüz əsasən tələbələrin ibtidai və orta məktəblərdən gətirdikləri təcrübələrin nəticəsidir. Dərsləklər və müəllimlər şagirdin irəliləyişinə böyük təsir göstərən iki mühüm amildir. Birincisi, ingilis dili kitabları tələffüzü danışma və dinləmənin köməkçi roluna laqeyd qoyulmuş. İkincisi, ingilis dili müəllimləri tələffüzün öyrədilə bilməyəcəyinə inanırlar və buna görə də onlar nisbətən az əhəmiyyət kəsb edən tələffüz dərslərini nəzərdən keçirməyə davam edirlər. Nəhayət, uzun müddət ərzində müəllimlər dil öyrənməkdə yeganə mənbə və izləniləcək bir model idi. Tələffüz məsələsinə gəlincə, ingilis dili müəllimlərinin pis model kimi çıxış etdiyi halları da nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Yanlış vurğu və sözlərin mürəkkəbliyi, demək olar ki, iki ayrı dünyadır, çünki onlar

bir-biri ilə yanaşı getmirlər. Yanlış stress həm qısa, həm də uzun sözlərlə baş verir. Lakin yanlış tələffüz əsasən sözlərin mürəkkəbliyinə görə baş verir. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, bu tədqiqatda tələbələrin demək olar ki, hamısı eyni dil mənsubiyyətindən, onların dillərinin istifadəsi ilə bağlı konsepsiyasını formalaşdıranlardır. Tələbələrin əksəriyyəti üçün bu dil maneələrini aradan qaldırmaq çətindir, lakin ingilis dilini öyrənmək və danışmaqda əllərindən gələni etməyə çalışan tələbələr istisnadır. Digər çətinlik tələbələrin formal İngilis və ya Amerika aksentini öyrənmələridir, lakin onlar bir çox qeyri-rəsmi, üstəlik jarqon eşidirlər. Bu, xeyli sayda tələbənin ingilis dilində tələffüzü dilin düzgün istifadəsində ən çətin elementlərdən biri hesab etdiyi mühüm amillərdən biridir [1, s. 189].

Nəhayət, belə nəticəyə gələ bilərək ki, ingilis dili tələbələri üçün ən böyük problem

ingilis səsi ilə ana dillərində uyğun səs arasındakı fərqləri qavramaqdır. Ana dili ilə yaradılmış vərdişlər bütün digər dillərdə, o cümlədən ingilis dilində də öz əksini tapır.

ƏDƏBİYYAT

1. **Bansal K.R., Harrison J.B.** *Spoken English a Manual of Speech and Phonetics Fourth*, edition orient black swan. 2017.
2. **Gilakjani A.** *Pourhose in English Language Teaching*. vol. 5, No. 4, 2020.
3. **Sayed Abdullah Shah** *Importance of Teaching English Pronunciation*, 2020.
4. **Kumar Sanjay Lata** *Push Communication Skills*. Oxford university press, 2018.
5. **Roach Peter** *English Phonetics and Phonology*, third edition, (Cambridge: Cambridge University Press, 2016).

ВАЖНОСТЬ ПРАВИЛЬНОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Н.Х. Ярыева^{1a}, Н.И. Султанзаде^{1b}

¹ Академия Спорта Азербайджана

^a narmin.jafarzada@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-2093-3995

^b narmin.sultanzada@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-0945-9022

Аннотация. Студентов с хорошими коммуникативными навыками будут понимать, даже если они допускают ошибки в других областях, а студентов с плохим произношением не будут понимать, даже если их грамматика идеальна. Студенты с плохим произношением чувствуют себя одинокими, испытывают трудности в работе, избегают говорить по-английски и имеют ограниченные возможности для дальнейшего обучения. Если слово звучит по-другому, это может привести слушателя к другим значениям, и если это произойдет, то совершенно ясно, что это неправильная коммуникация. Каждый судит о людях по тому, как они общаются, и поэтому учащихся с плохим произношением можно рассматривать как необразованных, неинформированных

ных или некомпетентных в произношении. Таким образом, студенты должны иметь знания о произношении. Многие учащиеся считают произношение трудным аспектом английского языка. Поэтому в классе должны быть обучение и практика. Произношение относится к тому, как произносятся слова. Благодаря навыкам произношения каждый сможет правильно произносить слова, говоря по-английски, и обретет уверенность в разговоре. Правильное произношение можно определить как воспроизведение звуков языка, позволяющее легко передать предполагаемое сообщение. Точный смысл произношения заключается в том, как произносится слово. Если мы изменим произношение, то изменится и смысл. В этой статье анализируется

важность произношения и обсуждаются вопросы произношения и общения на английском языке.

Ключевые слова: произношение, общение, речевые навыки, подход, ударение, слог.

IMPORTANCE OF CORRECT PRONUNCIATION IN LEARNING ENGLISH

N.Kh. Yariyeva^{1a}, N.I. Sultanzade^{1b}

¹ Azerbaijan Sports Academy

^a narmin.jafarzada@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-2093-3995

^b narmin.sultanzada@sport.edu.az, orcid.org/0009-0009-0945-9022

Annotation. Students with good communication skills will be understood even if they make mistakes in other areas, while students with poor pronunciation will not be understood even if their grammar is perfect. Students with bad pronunciation feel lonely, have difficulty at work, avoid speaking English, and have limited opportunities for further education. If the sound of the word is different, it can lead the listener to other meanings, and if this happens, it is very clear that it is not the correct communication. Everyone judges people by the way they communicate, and thus learners with poor pronunciation may be viewed as uneducated, uninformed, or incompetent in pronunciation. So, students should have knowledge about pronunciation. Many learners find pronunciation to be a difficult aspect

of the English language. Therefore, there should be some kind of instruction and practice in the classroom. Pronunciation refers to the way words are spoken. With pronunciation skills, anyone will be able to pronounce words correctly while speaking English and gain confidence to speak English. Correct pronunciation can be defined as the reproduction of language sounds to easily convey the intended message. The exact meaning of pronunciation is how the word is pronounced. If we change the pronunciation, the meaning will also change. This article analyzes the importance of pronunciation and discusses pronunciation and communication in English.

Keywords: *pronunciation, communication, speech skills, approach, stress, syllable.*